

Lek, voksnes rolle og språkutvikling

Av Terje Melaas

Barn som får hjelp og støtte til å leke, kan gjøre seg nye erfaringer i lek, erfaringer som har betydning for livet her og nå. Samtidig snakker vi om svært grunnleggende faktorer for livet etter barnehagen. Når barn etablerer lekerutiner sammen med venner, er det tale om en dyp lek. Dette betyr at barna har hatt mulighet til å starte leken ved å ta opp tråden fra tidligere. Deretter har leken blitt gjentatt mange ganger. Likevel har barna behov for å videreutvikle lekerutinen, ellers kan leken bli så kjedelig at den avbrytes.

Lekerutine

Praksiseksempellet under viser barn i lekerutine. Leken tar utgangspunkt i et jaktprosjekt som foreldre og personalet har blitt enige om å ha hver høst. I eksempelet ser vi hvordan de voksne støtter barna i å leke sammen, og målet er at barna skal oppleve gøyale og spennende lek med venner i et språkstimulerende miljø.

Det er fullstendig stille i skogen. Barna lister seg på utsiden av stien, slik de pleier. Men så høres et gedigent smell. "Pang!" kommer det fra barna. «Nå blir det mat!» roper den fem år gamle jenta, og plasserer den lange kjeppen i sekken. «Fikk du tak i `n?» spør gutten som har listet seg bak henne. «Ja, du ser vel at elgen ligger der borte, død som bare det». Jenta kikker på gutten og legger til: «Så den var død, liksom». «Ja, da blir det elggryte i år og – deilig, deilig», supplerer gutten. Et lite øyeblikk står barna stille. Plutselig løper en av de voksne bort og roper: «Hjelp!» Med lysere toneleie enn vanlig, forteller hun andpusten om at en av vennene på jaktlaget har blitt skutt i benet. «Kan dere kjøre henne nedover til dere møter sykebilen?» spør den voksne.

I praksiseksempellet over har leken et gjentakende og gjenkjennelige mønster.¹ Barna lister seg på utsiden av stien, noe som har blitt en tradisjon for denne leken. Barna gjør dette på det gjenkjennbare stedet i skogen. Slik pleier barna å leke sammen, og de har skapt noen rutiner for hvordan leken skal lekes. Nettopp derfor knyttes ofte vennskap til lekerutiner, fordi leken blir rammen om vennskapet.

Voksnes rolle i og utenfor lek

Det finnes en rekke ulike måter å støtte barns lek på. Hva gjør den voksne når hun plutselig løper frem til barna og roper «Hjelp!»?

Det kan være at hun legger merke til hvordan barna står stille, og at hun vil støtte lekerutinens videreutvikling ved å tilføre dramaturgi. Når hun improviserer seg inn i leken, og spør barna om de kan kjøre mot sykebilen, skaper dette spenning til å videreutvikle en interessant historie. Rollelek, enten den uttrykkes kroppslig eller verbalt, handler om å fortelle historier. Vi skal dessuten merke oss at barnehagen har jakt som prosjektarbeid i samarbeid med foreldrene. Slik blir barnegruppen, utenfor selve leken, støttet til å forstå temaer som er viktige for å starte, verne og videreutvikle den leken de skal leke sammen. Uten felles referanser blir det utfordrende å forholde seg til samme innhold.ⁱⁱ Altså styrker det barnas lekerutiner at de voksne er bevisste på lek, både utenfor og i selve leken.

Felles forståelse hos hele personalet

Forskning viser at det hjelper lite om én voksen gir hjelp og støtte til å leke. Hele teamet må forstå mange av de samme tingene!ⁱⁱⁱ Når den ansatte tar rolle i barnas lek, må kollegene vite at hun gjør dette for å styrke barnas muligheter til å leke selvstendig, slik at de kan fortsette uten avbrudd. Hvilket innebærer at kollegene må være oppmerksomme på å ikke forstyrre, eller kanskje selv gå inn i lekerutinen for å supplere det pedagogiske arbeidet som den ansatte allerede er har startet.

Materialer

I observasjonen ser vi også hvordan barna benytter en blanding av forskjellige materialer. Kjepp, som antagelig skal forestille gevær, er et naturmateriale og forestiller i prinsippet ingenting. Her er det barna som definerer hva kjeppen skal være. Sekken må sies å være et forestillende materiale, og den er hentet fra barnas egen virkelighet. På hver sin måte kan ikke-forestillende- og forestillende materialer supplere hverandre. Personalet bør diskutere hvilke materialer som best inspirerer barna til å leke sammen. Det at materialet ikke forestiller noe, kan være en styrke. Her kan barn tilpasse materialet til egne ferdigheter i leken. Når materialet forestiller noe

bestemt, blir det for andre barn tydeligere å vite hvordan leken kan foregå Slik får de noe å støtte seg på når de skal utvikle leken med venner.

De yngste barna

Små barn leker også rollelek. Men de bruker naturlig nok kroppsspråket mer enn verbalspråket. Lyder, blikk, smil og latter benyttes til forhandling og videreutvikling.^{iv} Før barna tar i bruk egen kropp og stemme ved å være i rolle, beveger de for eksempel figurer og dukker, slik at disse får trekk som levende mennesker. Mange barn møter hverandre ved å tilby en gjenstand, noe vi kan betrakte som et ønske om å leke. Derfor kan voksne støtte leken til de yngste på mange av de samme måtene som eldre barn, både utenfor og i selve leken. Selvbiografisk lek, temaer hentet fra barns eget liv, som for eksempel å være mamma og pappa, vil være kjente og på samme tid dramaturgisk spennende. Samlinger med bruk av figurer som blir trøstet og skiftet bleie på, kan hjelpe barna til å skape indre bilder de må bruke for å gi liv til figurene i lek. Når voksne i tillegg deltar i leken med historiene fra samlingen, kan dette bidra til å holde leken i gang og hindre avbrudd.^v

Språkutvikling og rollelek

Vi ser tilbake på barna som leker i skogen, fordi denne rolleleken i stor grad er avhengig av barnas språklige ferdigheter. Jenta og gutten i observasjonen veksler mellom ulike typer ytringer. I selve rollen roper jenta «nå blir det mat!» Når hun sier «så den var død, liksom», går hun ut av rollen og registrerer den videre handlingen. Slik forholder barna seg direkte til en handling, like mye som de løsriver seg fra situasjonen «her-og-nå». Dermed skapes assosiasjoner til ord og begreper, og setninger må stadig bygges opp på nye måter for at lekerutinen skal vernes og videreutvikles.^{vi}

Den voksnes rolle og språkstimulerende, gøyale lek

Når den voksne improviserer seg inn i leken, kan hun bidra til at jenta og gutten utvider historiefortellingen om jakten. Siden lekerutinen i seg selv består av gjentakelse og gjenkjennelse, kan vi si at noen av disse rutinene, for eksempel hvordan barna starter leken ute i skogen ved å liste seg på utsiden av stien, hjelper barna til en mer kompleks og nyansert måte å forstå og snakke på. Rutinene blir knagger og skaper oversikt. Når barna skal bytte på tur og

videreutvikle leken med forskjellige ytringer, gir rutinene støtte til å takle de partiene i leken hvor forståelse av begreper ennå er vage.

Voksne må observere hvilke ytringer barna har i leken. Videre hvordan de gjennom spennende roller får muligheter til å ta varierte og komplekse samtaler. ^{vii} Her vil det være nyttig å finne ut hvilke barn som har etablerte lekerutiner som jenta og gutten. Imidlertid kan mange barn på forskjellige måter stå på utsiden av eller bare delvis medvirke i lekerutiner. Derfor er det viktig med aktive voksne som støtter gjennom prosjektarbeid, deltakelse i lek og spennende materialer, uavhengig av om barna er yngst eller eldst.

Kilder:

ⁱ Melaas, T. (2015): *Blikk for lek i barnehagen. Starte – verne – videreutvikle*. Oslo: Kommuneforlaget.

ⁱⁱ Bateson, G. (1973): *A theory of play and fantasy*. I: Bateson, G. (red.): *Steps to an Ecology of mind*. New York: Paladin.

ⁱⁱⁱ Postholm, M. B. (2012): *Lærernes læring av ledelse og profesjonsutvikling*. Trondheim: Tapir.

^{iv} Alvestad, T. (2010): *Barnehagens relasjonelle verden – Små barn som kompetente aktører i produktive forhandlinger*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

^v Bruce, B.M. (2014): *Smått er godt! Drama med de minste*. I: Haugen, S., Løkken, G., og Røthle, M. (red.): *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnærminger*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

^{vi} Høigård, A. (2013): *Barns språkutvikling muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.

^{vii} Aukrust, V.G. (2007): «Røverkjøp» og «bra kjøp». Om språk og leseforståelse i et utviklingsperspektiv. I: Ivar Bråten (red.): *Leseforståelse. Lesing i kunnskapssamfunnet – teori og praksis*. Oslo: Cappelen.